IORDAN DATCU
(Bucureşti)

ETNOLOGUL BASARABEAN PETRE V. ŞTEFĂNUCĂ ÎN PAGINI NECUNOSCUTE

Abstract. In this article, the author puts into circulation and comments on two unknown texts of the Bessarabian ethnologist and folklorist Petre V. Stefanuca, judged and destroyed in Stalinist prisons, accused of sympathy for the Romanians, anti-Semitism, imperialism, fascism, etc. The texts are related to the publicistic style and were discovered by a researcher in the cultural journal *Satul*, which was issued in Bucharest from 1930 to 1935 in 60 numbers.

Keywords: terrible torture, trial plot, eulogy to Bessarabian village, barbaric tortures, „Romanian river of life", policy of denationalization.

La 12 iulie 1942 se stingea din viață, în urma unor cumplite torturi, într-o colonie de deținuți politici din R.A. Tătară, eminentul etnolog basarabean Petre V. Ştefănucă. Fusese arestat în septembrie 1940 şi i se confiscase întregul material ştiinţific, al său şi al Institutului Social Român, secția Chişinău, al cărui secretar fusese (1934) şi apoi director (din 1939). A fost cercetat, scrie profesorul Ştefan Ciobanu, „timp de şapte luni, purtat din celulă în celulă, cu «vizite» nocturne ale judecătorilor sovietici, supus la cele mai mari torturi. Pentru ca acuzațiile de românofilism, antisemitism, imperialism, fascism să fie şi mai grave, i se montează un proces de complot, în care mai erau incluşi opt refugiați din sate transnistriene, pe care nu i-a cunoscut şi nici ei nu-l cunoşteau. Judecătorii ruşi sunt profund iritați că nu le răspunde în ruseşte, pretenție la care Ştefănucă le-a replicat: «Da, dar dumneavoastră singuri ați creat o republică moldovenească, deci limba statului este limba noastră»".

Publicase ample studii de înalt profesionalism, precum: *Folclor din județul Lăpuşna* (1933), *Cercetări folclorice în Valea Nistrului de Jos* (1937), *Două variante basarabene la basmul „Harap Alb" al lui Creangă* ((1937), *Două variante la basmul „Dănilă Prepeleac" al lui Creangă* (1937), *Literatura poporală a satului Iurceni* (1937), *Rites magiques pour provoquer et arrêter la pluie, à Popeştii de Sus (Departament de Soroca–Bessarabie)* (1943).

Opera sa a fost strânsă în două volume, *Folclor şi tradiții populare* (Chişinău, 1990), ediția fiind îngrijită de Grigore Botezatu şi Andrei Hâncu. Volume care conțin nu doar studiile amintite, ci şi publicistica sa măruntă, apărută în periodice ca *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia*, *Cuvânt moldovenesc, Pagini basarabene, Moldova nouă, Viața Basarabiei*. A publicat şi în reviste din dreapta Prutului: *Anuarul Arhivei de Folclor, Arhiva pentru ştiință şi reformă socială, Sociologie românească.*

BDD-A6760 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:06 UTC)

Între publicațiile din dreapta Prutului trebuie adăugată şi *Satul*, revistă de cultură pentru popor, care a apărut la Bucureşti, între anii 1930 şi 1935, în 60 de numere. Mare ne-a fost bucuria să descoperim între copertele acelei publicații, două articole necunoscute ale lui Petre V. Ştefănucă: *Satele din Basarabia, zăgaz contra înstrăinării ruseşti* (nr. 9-10, august-septembrie 1931, p. 7 şi 8) şi *Prutul şi Nistrul, morminte de moldoveni* (nr. 18, mai 1932, p. 18 şi 19). Primul este un elogiu al satului basarabean care, în condițiile unei barbare opresiuni, şi-a păstrat limba şi tradițiile, iar cel de-al doilea evocă chinurile cumplite ale basarabenilor. Evocându-le, scriitorul face un apel la conducătorii României să-i ajute prin şcoli pe românii din stânga Prutului, care astfel să se alăture „râului de viață românească".

Spre deosebire de alte articole ale sale, acestea pe care le semnalăm excelează prin cea mai decisă condamnare a politicii de deznaționalizare a basarabenilor.

PETRE V. ŞTEFĂNUCĂ

SATELE DIN BASARABIA, ZĂGAZ CONTRA ÎNSTRĂINĂRII RUSEŞTI

Mulți din cititorii acestei reviste nu cunosc deloc, sau poate cunosc prea puțin, parte din pământul vechii Moldove, pe care azi o numim Basarabia. Cei mai mulți nu o cunosc fiindcă niciodată n-au avut putință să ajungă tocmai prin acele locuri, nici nu le-a vorbit nimeni despre oamenii de pe acele meleaguri, dar nici de citit ceva despre ei nu au avut ocazia. Alții o cunosc fiindcă, fiind mai tineri, şi-au făcut datoria către țară pe acolo, iar alții mai bătrâni şi-or fi amintit de pe timpul războiului, când de sub uniforma muscălească răsărea câte o frumusețe de român ce le vorbea, spre surprinderea lor, dulcea limbă moldovenească. Erau moldoveni din Basarabia ce luptau contra aceluiaşi duşman! Mulți însă cunosc acest colț de pământ românesc numai din ziare, unde nu-i vorba decât de comunişti, de arestări, comploturi etc., dar de moldoveni, de urmaşii falnicilor răzeşi şi mazili din ținutul Sorocii, Orheiului şi Lăpuşnei, nicio vorbă. Astăzi, după treisprezece ani de la Unire, a venit timpul, cred, ca să se cunoască între ei românii din toate colțurile țării, dacă nu prin vizite de la unii la alții (fiindcă timpurile sunt grele), cel puțin prin o vorbă bună despre ei prin cărțile şi revistele poporului.

În cele ce urmează voi încerca să arăt cum satele din Basarabia sunt cele care au făcut Unirea, căci ele au păstrat nestinsă flacăra neamului nostru, ele au făcut front contra valului de înstreinare şi cotropire a duşmanului de la răsărit, rusul.

Ruşii, pentru a atrage în ghearele înstrăinării neamul moldovenesc din Basarabia, au procedat de la început în chipul cel mai viclean şi mai duşmănos. Încă din primii ani după răpirea Basarabiei, pătura boierească şi preoțească a fost ademenită prin avantagii şi onoruri către interesele ruseşti, răpind astfel poporului pe conducătorii săi spirituali, busola din timpuri grele. În chipul acesta, o prăpastie s-a săpat între boieri, preoți şi învățători, de o parte, şi țărănime, rămasă fără îndrumători naționali, de altă parte.

Şcoala şi biserica au fost înstrăinate, aşa că poporul nu s-a simțit atras către o învățătură în limba rusească.

A trăit mai departe în întuneric, ocolind astfel mrejele înstrăinării. Opera de înstrăinare a reuşit numai la oraşe şi au fost înstrăinați mai ales fiii de mari

BDD-A6760 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:06 UTC)

proprietari, de preoți, de învățători, de negustori etc., ce erau dornici de a ocupa funcții şi de a parveni în statul rusesc. Satele moldoveneşti au trăit izolate, cu o viață închisă în hotarele lor, tocmai pentru a-şi manifesta în chipul cel mai sfidător o rezistență pasivă față de stăpânirea rusească.

Satele din Basarabia au rămas aceleaşi, ca şi satele din celelalte colțuri de pământ românesc, cu gospodăriile împrejmuite cu garduri de nuiele, sau zăplazuri, cu aceleaşi hudiți întortocheate şi umbroase, cu aceleaşi case văruite în alb, cu brâie albastre, trase cu îngrijire, fântâne cu cumpene, cu ciuturi şi ghizdele, grădinițe cu flori şi zarzavaturi. Aceleaşi vii şi livezi prin coclauri şi hârtoape, aceleaşi lanuri de grâu şi porumb, aceiaşi oameni, cu căciuli şi sumane, rămaşi aproape neschimbați timp de o sută de ani, întâlneşti ca şi în satele din acestălalt mal al Prutului.

Gospodăriile moldovenilor au rămas aceleaşi, nu s-a schimbat nimic, nici în ograda lui, dar nici în casa lui. În orice gospodărie, cum intri, vezi aceleaşi case, acoperite cu stuf sau şindrilă, cu prispă lată sau cerdac, aceeaşi poiată pentru vite, aceleaşi cotețe pentru păsări, acelaşi cotlon făcut afară, pentru vară, acelaşi sâsâiac pentru porumb, aceleaşi unelte pentru muncă, pe care le întâlneşti în orice sat moldovenesc de la poalele munților.

De intri în casă, vezi cuptorul cu prichici şi cleştele în vatră, pereții zugrăviți după arta apucată din bătrâni, a gospodinei, iar în „casa cea mare", aceeaşi bogăție de icoane, înconjurate cu flori şi prosoape cu horboțică, ghiveciuri de flori la fereastră, busuioc, garoafe şi mintă nelipsite din grindă, păreți acoperiți cu păretare şi războaie, lavițe acoperite cu lăvicere şi cadriluri vârstate cu culori şi desemne tradiționale. E nelipsită lada cu zestre, făcută din lemn şi boită cu culorile cele mai diferite, aşezată pe alviță într-un colț, plină cu „valuri de pânză", de prosoape şi altele; iar deasupra lăzii e aşezată „teanc" zestrea, de veretcă, saci, lăvicere, țoluri, cadriluri, războaie, perne etc.

La sate s-au păstrat aceleaşi îndeletniciri apucate din bătrâni, aceleaşi raporturi juridice (legile ruseşti niciodată nu au pătruns deplin în viața satelor), economice şi sociale. S-au păstrat aceleaşi obiceiuri, credințe, superstiții şi rituri la naştere, botez, nuntă, înmormântare, sărbători, petreceri, muncă etc. Cântecele de stea, colindele, pluguşorul, făceau aceleaşi bucurii şi erau aşteptate cu aceeaşi nerăbdare de băieți şi fete ca şi în satele din restul țării. Aceeaşi credință a fetelor mari că dacă te lai în lăutoare cu busuioc, furat de la „pluguşor", îți va creşte părul, sau dacă parul de la gard, ce cade al zecelea, când îi numeri cu ochii închişi şi legat cu arnici roşu, de se întâmplă de-i drept, atunci mirele va fi frumos, iar de-i cioturos, va fi urât, credință şi practică pe care o găsim în orice sat moldovenesc.

De asemenea, ei cred că nu-i bine să dormi spre Sf. Gheorghe, că iei somnul mieilor, sau să lucrezi în luna Rusaliilor, că te apucă Rusaliile. Ramuri de tei şi de nuc se pun în streşină la Duminica Mare, şi aici clăcile la curățat porumbul sau şezătorile iarna sunt nelipsite!

Toate aceste fapte din viața moldovenilor sunt învăluite de stări sufleteşti şi de forme tradiționale comune tuturor românilor.

Afară de acest suflet puternic şi tânăr, satele din Basarabia prezentau o masă compactă greu de pătruns. Deşi biserica i-a fost răpită prin înstrăinare, totuşi moldovenii

BDD-A6760 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:06 UTC)

la biserică înălțau rugi lui Dumnezeu şi Dumnezeu le asculta ruga, numai în graiul lor de acasă; căci glasul preotului spus în altă limbă nu cuprindea şi durerile moldovenilor. La sărbători, cei cu ştiința „buchilor" (literelor), ceteau în taină acasă ceaslovul, scris în moldoveneşte, adus pe ascuns de vreun mocan din Ardeal, ce rătăcea cu oile prin Bugeac. Pe la zile mari, la Sf. Maria, Sf. Petru, Sf. Gheorghe etc., alergau pe la mănăstiri, unde le cetea în taină, ca să nu-i surprindă stăpânirea, – vreun călugăr mai bătrân, rugăciuni vindecătoare a durerilor şi ispăşitoare de păcate.

Această rezistență pasivă, această viață închisă în hotarele satului, au făcut pe moldoveni să-şi păstreze neatinsă viața lor națională moldovenească. Viermele înstrăinării ruseşti nu a atins rădăcinile neamului moldovenesc, ba ceea ce e spre mândria noastră, moldovenii au absorbit o mulțime de elemente străine, izolate, ce erau trimise de statul rusesc, ca să trăiască ca mici funcționari în satele moldoveneşti. S-au amestecat în masa moldovenilor, le-au învățat limba, s-au căsătorit cu moldovence, aşa că astăzi copii lor sunt de cel mai curat neam moldovenesc.

Aceştia sunt moldovenii basarabeni şi astfel au trăit ei sub jugul străin! Către aceste energii de viață românească să se îndrepte conducătorii țării noastre, pentru a-i ajuta să se ridice prin şcoală şi pentru a-i îndruma pe căile ideale ale românismului. Aceşti moldoveni sunt un izvor bogat şi tânăr, odihnit atâta vreme, ce aşteaptă numai să fie dezgropat pentru a se întrupa într-un râu de viață românească.

(Revista *Satul*, an. I, nr. 9-10, aug.-sept. 1931)

PRUTUL ŞI NISTRUL, MORMINTE DE MOLDOVENI

O lume întreagă a rămas îngrozită de cruzimile de la Nistru. Valurile Nistrului au curs înroşite de sângele nevinovat al moldovenilor. Şi de ce? Pentru că nu mai puteau să îndure chinurile unei stăpâniri sălbatice. Şi-au părăsit casa, masa şi moşia străbunilor şi numai cu ce era pe ei au trecut prin ploaia de gloanțe, cu trupurile sfârtecate, la frații lor.

Haite de câini au sfâşiat şi s-au îndopat din trupurile celor căzuți la jumătatea drumului, iar cei înghițiți de gurile din gheață scufundată şi-au găsit mormântul în fundul apelor. Dar grozăviile petrecute în anul acesta la Nistru s-au mai întâmplat acum o sută de ani în urmă la Prut. Documentele istorice ne adeveresc din belşug jalea şi plânsul din acele timpuri.

După răpirea unei părți din Moldova lui Ştefan cel Mare din anul 1812, moldovenii nu puteau să îndure jugul robiei şi treceau la frații lor din dreapta Prutului. Iată ce ne arată într-un act oficial consilierul de stat A. Baikov, care fusese în Basarabia prin 1813, cu scopul de a informa autoritățile superioare din Petersburg: „Țăranii, nemaifiind în stare de a suporta birurile grele şi taxele ilegale la care sunt supuşi, sunt siliți să-şi părăsească vetrele şi să fugă peste Prut pentru a se aşeza în părțile Imperiului Turcesc"* (adică în Moldova rămasă).

De asemenea şi scriitorul Svinin în *Descrierea Basarabiei*, p. 210, menționând despre fuga locuitorilor din Basarabia, povesteşte că locuitori din Moldova au trecut Prutul cu luntre, au legat pichetul de cazaci şi-au transportat pe partea cealaltă a Prutului pe toți țăranii din satul Coniseari împreună cu toată averea lor şi chiar cu vitele lor[1].

[1] Paul Gore. *Populația Basarabiei. Materiale istorice statistice*. În: Democrația, XI.

BDD-A6760 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:06 UTC)

Poezia populară, document al sufletului poporului, ne redă sub o formă deosebit de frumoasă întâmplările de acum o sută şi mai bine de ani la Prut. Redăm mai jos o doină culeasă din Basarabia:

„Frunzuliță şi-o lalea,
Maică, măiculița mea,
Eu de-acum mă socotesc
Că mai bine putrezesc,
Decât la muscali chicam,
Mai bine mă spânzuram:
Decât slujbă la muscali,
Câte opt şi zece ani,
Cu sudălmi şi cu bătăi,
De sunt numai vânătăi.
Frunzuleană măr bătut,
Haidem, maică, peste Prut,
Hai la fraţi, la surioare
Să scăpăm de chin şi-oftare,
Haidem, maică, să scăpăm
Şi pe rus să blăstămăm,
S-ajungă de noi robit
Şi de toţi batjocorit.
Frunzuleană şi-o lalea,
Maică, măiculița mea,
Cum să trecem când muscalu
Tare mai păzeşte malu.
Căsuța şi cu grădina,
Ogoraşul şi Florina
Cui noi, maică, le lăsăm?
Cui noi le înstreinăm?
Maică, măiculița mea,
Lăsăm casa şi grădina,
Ogoraşul şi Florina,
Lăsăm toate în pământ
Şi cu strajnic jurământ.
Haidem, maică, peste Prut,
Cât îi drumul mai bătut,
Că dacă ne-om zăbovi
Tare rău ne-om mai căi.
Frunzuleană şi-o lalea,
Maică, măiculița mea,
Dacă rusu ne-o zăpşi,
Ne-or puşca, ne-or omorî,
Cine, maică, ne-o-ngriji,
Cine pomeni ne-or da,
Cine oare ne-o boci,
Şi-n lume ne-o jălui?
Frunzuleană şi-o lalea
Maică, măiculița mea,
Eu m-oi face-o luntirşoară,
Tu în ea o lopăcioară
Şi om trece liniştiți
Şi de nime nevăzuți
La ai noştri fraţi iubiți.
Iar de rusu ne-o zăpşi,
Ne-o puşca, ne-o omorî,
Atunci Prutul cu-al lui val
Groapă ne va da în dar.
Stelele când s-or ivi
Şi pe cer c-or străluci,
Făclii, maică, ne vor fi,
Păsările ne-or boci,
Florile ne-or jălui,
Iar luna şi soarele
Ne-or purta pomenile”.

(Auzită de la Andrei Sănduță, 83 ani, Ialoveni-Lăpuşna)

Sărman neam moldovenesc! Mult sânge s-a scurs din brazdele trase de duşman prin inima ta. O sută de ani în urmă ți-au înfipt hotar în coasta dreaptă, astăzi îl simți în coasta stângă; o sută de ani ai fost la o margine de împărăție, astăzi eşti la marginea altei împărății şi numai la margine şi numai stâlp de hotar. Mulți plâng pentru tine şi tu niciodată nu eşti fericită.

(Revista *Satul*, an. II, nr. 18, mai 1932)

BDD-A6760 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:06 UTC)